

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra psychologie a sociologie

Bakalářská práce

PSYCHOLOGICKÁ PROBLEMATIKA UŽÍVÁNÍ POČÍTAČŮ V RŮZNÝCH
VĚKOVÝCH OBDOBÍCH

Vedoucí práce: PhDr. Jan Polivka

Autor práce: Markéta Žižková

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: III.

2008

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

11. dubna 2008

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PhDr. Janu Polivkovi za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

ÚVOD	6
1. CHARAKTERISTIKA POČÍTAČE	8
1.1 VYNÁLEZ POČÍTAČE	8
1.2 PRÁCE S POČÍTAČEM.....	9
1.3 ÚČELNOST POČÍTAČE.....	10
1.3 MOC POČÍTAČE.....	10
2. POČÍTAČ A PSYCHOLOGIE	11
2.1 PSYCHOLOGICKÉ HLEDISKO UŽÍVÁNÍ POČÍTAČE	11
3. POČÍTAČ A ŠKOLA	13
3.1 PRVNÍ POČÍTAČE DO ŠKOLNÍCH LAVIC	13
3.2 INFORMAČNÍ SYSTÉM ŠKOLY	14
3.3 PROGRAMY VYUŽÍVANÉ VE ŠKOLSTVÍ.....	14
3.4 NOVÉ TECHNOLOGIE VE ŠKOLÁCH, PROJEKT KIDSMART	15
3.5 POČÍTAČEM PODPOROVANÁ VÝUKA	18
3.6 VÝUKA MULTIMEDIÍ.....	18
4. POČÍTAČ JAKO POMOCNÍK UČITELE	19
4.1 INFORMOVANOST RODIČŮ	20
4.2 NESNÁZE PŘI SDÍLENÍ ÚDAJŮ	21
5. PSYCHOLOGICKÉ POJETÍ PROCESU UČENÍ	22
5.1 VOLNÝ ČAS A PRACOVNĚ-TECHNICKÉ ČINNOSTI	23
5.2 DUŠEVNÍ HYGIENA VE VÝCHOVĚ MIMO VYUČOVÁNÍ.....	25
5.3 POJEM PREVENCE	26
6. ZÁVISLOST NA POČÍTAČOVÝCH HRÁCH	26
7. DOSPĚLÍ A POČÍTAČ	27
7.1 ERGONOMIE POČÍTAČOVÉHO PRACOVIŠTĚ.....	27
7.2 PROFESNÍ VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH.....	28
8. POČÍTAČ NÁSTROJEM INTEGRACE HANDICAPOVANÝCH	29
8.1 PRÁCE NA POČÍTAČI PRO SPECIÁLNÍ ZÁKLADNÍ ŠKOLY PRO ZRAKOVĚ POSTIŽENÉ.....	30
8.2 AUTISMUS, ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA A VÝCHOVA.....	32
9. INTERNET	34
9.1 MOŽNOSTI VYUŽITÍ INTERNETU.....	35
9.2 SPECIFIKA VIRTUÁLNÍHO SVĚTA	36
9.3 SPECIFIKA VIRTUÁLNÍHO PROSTŘEDÍ U DOSPÍVAJÍCÍCH	37
9.3.1 <i>Otevřenost</i>	37
9.3.2 <i>Snižování úzkosti a absence trestů</i>	38
9.3.3 <i>Sexuální narážky, lež a přetvářka</i>	39
9.3.4 <i>Fyzické bezpečí</i>	39
9.3.5 <i>Anonymita</i>	40
9.3.6 <i>Odreagování a zábava</i>	40
9.3.7 <i>Prostředí štěstí</i>	41
ZÁVĚR	42
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	43
SEZNAM PŘÍLOH	45
PŘÍLOHY	46

ABSTRAKT 48

Úvod

V době, kdy dochází k rozvoji techniky, je důležité se zamyslet nad tím, jak a jestli vůbec nějak tato složka působí na lidskou psychiku. Problematice užívání počítačů jsem se začala věnovat právě proto, že v tak přetechnizované době si zaslouží toto téma určitou pozornost. Na jednu stranu je dobře zabývat se tím, jestli existuje software, který splní všechna očekávání, ale stejnou měrou se musí dbát na uživatele samotného. V této práci se hovoří hlavně o psychologickém vztahu člověka a počítače. Snažila jsem se zaměřit na možné problémy socializace a sebepojetí jedinců, kteří počítače užívají.

Dnešní komunikace si žádá znalosti v této sféře a tím je na společnost utvářen určitý tlak. Pravdou je to, že nám počítačová technologie usnadnila řadu věcí. Jako příklad by mohlo být uvedeno školství, kde počítač slouží jako hlavní pomocník při výuce. Uvádím zde příklady z oblasti vzdělávání a využití počítače jako prvku, který zdokonaluje a obohacuje výuku. Zmiňuji se o možnostech, které mohou být v edukačním procesu žákovi nabídnuty. Správná výuka počítačem potřebuje i vhodně připraveného kantora, který dokáže látku správně předat.

Komunikaci s rodiči musíme brát jako jednu ze základních věcí, která tento proces znatelně ovlivňuje. Proto jsem neopomenula zmínit i toto téma v mé bakalářské práci. Jelikož jsem pracovala s pojmem "vzdělávání", neopomenula jsem zde osvětlit též problematiku volného času a duševní hygieny mimo vyučování. V práci je hovořeno o závislosti na počítačových hrách a celkově špatných návycích při utváření volného času. Uvádím i možná zdravotní nebezpečí s přílišným užíváním této techniky.

Již z názvu vyplývá, že problematika užívání počítačů se má dotýkat různých věkových období. V této práci je čtenář seznámen s využitím počítače v předškolním věku v podobě programu KidSmart. Dospívajícím, kteří v dnešní době patří mezi nejpočetnější skupinu uživatelů počítačové techniky, je věnováno též několik kapitol. O uživateli tohoto věku je též část práce týkající se internetu. Zde jsem uvedla zajímavá specifika využívání internetu, která vyplynula z výzkumu knihy Děti dospělými, dospělí dětmi. Poukazuje na možné problémy socializace této věkové skupiny. Hovořím i ergonomii počítačového

pracoviště, která se dotýká skupiny dospělých jedinců. Vzhledem k tomu, že počítačová technologie se dnes využívá i v oblasti speciálního školství, kapitoly o autismu a formě výuky zrakově postižených, patří k důležitým bodům této práce. Poukazují na různost využívání počítačů a to nejen v diagnostice, ale i v edukačném procesu handicapovaných lidí. Literatura, která byla použita v této práci je hlavně z oblasti počítačové techniky a základních příruček pro uživatele PC. Příkladem může být kniha Můj počítač, Nebojte se počítače, Počítač jako pomocník učitele, Abeceda uživatele PC. Moderní pedagogika a Pedagogika volného času jsou též knihy, které mi byly přínosem. Informace jsou čerpány z internetových zdrojů a to převážně ze stránek MŠMT.

1. Charakteristika počítače

Každá profese potřebuje ke své práci technický vynález, který tiše, pohodlně a hlavně spolehlivě pomůže při rutinní práci. Seskupuje mnoho informací, které dokáží pomoci v dané situaci. Ze záplavy informací dokáže během několika okamžiků najít, vytisknout či jinak zobrazit informace, které zrovna potřebujeme. Neopomeneme na to, že člověk musí něco o fungování počítače vědět. Jde samozřejmě i o to, že toto zařízení pomáhá v komunikaci s ostatními lidmi a pomáhá svému uživateli v rozvíjení vlastního myšlení a své tvořivosti. S příchodem počítače se rozdělily i názory na něj samotný.¹

1.1 Vynález počítače

K vývoji těchto strojů přispěl roku 1614 Napiér a jeho objev logaritmů, který pomáhal se složitějším sčítáním a odečítáním. K rozkvětu docházelo nejen mezi astronomy a matematiky, ale i filozofy, kteří taktéž museli umět počítat. Právě proto první počítací stroje vznikly od učenců zhruba tak v šestnáctém století. Slavným a uznávaným byl znalec hebrejštiny, profesor Tübingenské univerzity, vykladatel koránu a arabské kultury Wilhelm Schickard (1592 – 1635). Během třicetileté války vytvořil tento muž strojek s páčkami a číslicovými kolečky. Byl prvním, koho napadlo rozdělit obvod kolečka na deset částí označených od nuly po devítku. Schickard bohužel podlehl i s rodinou moru a svůj stroj nedokončil.

V několika evropských muzeích můžeme najít předchůdce počítače. Mosazná skříňka s kolečky a páčkami, zvaná „paskalína“. Jak už název napovídá, jedná se o vynález francouzského filozofa a fyzika Blaise Pascala (1623 – 1662). Již jako devatenáctiletý chtěl ulehčit práci svému otci a sestavil tak první počítač.

¹ Srov. TŮMA, J., *Náš život s počítači*. Praha : Naše vojsko, 1990. s. 7 - 12

Velký elektronový počítač si vynutila válka. Vojáci potřebovali spolehlivý prostředek, který jim ulehčí výpočty drah střel, což v té době nezvládla ani skupina dvou set pracovníků, pracujících s klasickými kalkulátory. Jedním z kandidátů na „otce počítačů“ je matematik John von Neumann. Ve svých necelých třiceti letech chtěl bojovat v Americe o prvenství ve sporu o autorství počítače. Byl to von Neumann, kdo se nejvíce zasloužil o zrod úspěšných počítačů. Bohužel zemřel v průběhu jeho dalšího výzkumu a svou práci nedokončil.

Postupem času se stal vývoj počítačů už nejen záležitostí jedinců, ale celých výzkumných týmů, které denně pracují na zdokonalování počítačů.² Existovala řada strojů, které se snažily napodobit činnost člověka. Avšak ani jeden z těchto strojů se nedal považovat za výtvor, který umožní pracovat na bázi inteligence. S příchodem číslicového počítače se už dalo uvažovat o určité inteligenci. Dnes je „umělá inteligence“ zvláštním z oborů v informatice.³

1.2 Práce s počítačem

Počítač není jen na psaní dopisů, nebo na hraní počítačových her. I když může být v podvědomí třeba malých dětí, že počítač je rovnítkem pro stroj, s kterým si mohou jen hrát a krátit svůj volný čas. Je vlastně na to, aby ulehčil lidem práci, aby s jeho pomocí mohlo být vyhotoveno více faktur než bez něj. Slouží jak k ušetření času, tak peněz. Neopomeňme, že se s jeho pomocí uskládají informace, které by byly při normální situaci uloženy v šanonech a zaplnily by celou kancelář. Počítač je hlavně na práci.⁴ Počítače pomáhají ulehčovat práci při pokusech a experimentech, vyhodnocují signály ze vzdáleného vesmíru, pomáhají vyřizovat rezervace při letech. Používají je jak zemědělci, sekretářky, tak učitelé. Počítač provede jen to, co mu přikážeme. Jak už bylo zmíněno, aby bylo možné něco přikazovat a nařizovat, musíme vědět, jak se to dělá. Pro toto jsou dána zásadní

² Srov. TŮMA, J., *Náš život s počítači*. Praha : Naše vojsko, 1990. s. 24-26

³ Srov. WEIZENBAUM, J., *Mýtus počítače*. Praha : Moraviapress, 2002. s.15

⁴ Srov. BÁRTA, L. et al. *Abeceda uživatele PC*. Praha: Počítačová škola Bárta, 1991. s. 37

pravidla, která musí znát kantor nebo jen jedinec, který bude s počítačem pracovat.⁵

1.3 Účelnost počítače

Zařízení, která jsou určena pro aktivity vědy a techniky se rozvíjely především v poválečných desetiletích a to na základě pokroku v přírodních, společenských a technických vědních oborech. Tato oblast se tak stává odrazem rostoucí úlohy těchto oborů ve společnosti. Neopomenutelnou stránkou je i pronikání vědy a techniky do života a výchovy dětí a mladých lidí. Formou různých možností zájmových činností umožňují rozvíjet poznávací zájmy dítěte na základě vlastní a zcela dobrovolné aktivity získávat pohotově informace o tom jak funguje příroda a společnost. Nedílnou součástí je i možnost navazovat spolupráci s vědci, techniky a dalšími odborníky a s nimi pronikat hlouběji do této problematiky. Vytváření pevných vrstevnických vztahů při společné práci a plnění týmových úkolů se stává jedním z klíčových momentů. Nadaní jedinci mohou vstupovat na profesionální dráhu a tím dosáhnout platného zařazení do světa tvořivosti. Při respektování hloubky zájmu a odborných znalostí se daří utvářet osobnost.⁶

1.3 Moc počítače

Skutečnost, že je možné utvořit si citové pouto k počítači by se pro nás neměla stát překvapením. To, že je používá znamená, že se musí přizpůsobit stroji a tím dochází k vzájemné reakci počítače a člověka. Celé prostředí západního člověka je postaveno před prostředím, které je plné technologického rozšíření každé jeho funkční kapacity. Protože je člověk vysoce adaptivní tvor, je schopen přijmout technologické změny.⁷ „Opakuji: počítač je jen krajním příkladem mnohem obecnějšího jevu. Ani šíře konotací slova „stroj“ v běžném používání nedostačuje k naznačení skutečné obecnosti tohoto jevu. Když totiž dnes hovoříme např. o byrokracii, univerzitě nebo o téměř jakémkoliv sociálním či politickém útvaru,

⁵ Srov. ČASTORÁL, Z., *Nebojte se počítače*. Praha : Práce, 1991. s. 4 - 5

podobá se námi vytvářený obraz velmi často nějakému autonomnímu strojovému procesu.“⁸

2. Počítač a psychologie

„K tomu, aby [počítače] psaly opravdu dobrou hudbu, nebo kreslily vysoce smysluplné obrázky, bude ovšem zapotřebí lepších sémantických modelů v těchto oblastech. To, že nejsou k dispozici, není ani tak odrazem stavu heuristických [počítačových] programů, jako spíše tradičně politováníhodného stavu analytické kritiky v umění – kulturní důsledek faktu, že většina estetických analytiků se rozčílí, naznačí-li se jim, že by bylo možné rozumět tomu, čemu se oni pokoušejí rozumět.“⁹ Mnoho psychologů dospělo k tomu, že lidé a počítače jsou pouze dva odlišné druhy, které zpracovávají informace.

Vliv počítačů na psychologii člověka je nepochybně obrovský, ale tento jev nelze předpokládat za „hmatatelný úspěch.“ Sama psychologie se snažila o vědeckost tím, že se inspirovala u jasně úspěšné vědy a tím je fyzika.¹⁰ Počítačové programy, které se využívají v dnešní době stále pracují podle určitých pravidel, které poskytl programátor. Názornou ukázkou jsou šachové programy. Pokud si s nimi neporadí programátoři, tak se budou stále dokola dopouštět těch samých chyb. V tomhle smyslu bývají počítače úplně nepředvídatelné a mohou dělat jen to, na co je člověk naprogramoval. Existují i programy, které se dokáží učit ze svých chyb a zkušeností se vylepšují.¹¹

2.1 Psychologické hledisko užívání počítače

Z psychologického hlediska počítač nedovolí uživateli udělat špatné rozhodnutí. Neustálá možnost se pro něco rozhodovat a řídit se dle určitých pravidel nemůže dovést člověka k situaci, že je za něco zodpovědný. „ Logika

⁶ Srov. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha : Portál, 2002. s. 172 - 173

⁷ Srov. WEIZENBAUM, J., *Mýtus počítače*. Praha : Moraviapress, 2002. s. 16

⁸ WEIZENBAUM, J., *Mýtus počítače*. Praha : Moraviapress, 2002. s. 16

⁹ WEIZENBAUM, J., *Mýtus počítače*. Praha : Moraviapress, 2002. s. 26

¹⁰ Srov. WEIZENBAUM, J., *Mýtus počítače*. Praha : Moraviapress, 2002. s. 27- 28

¹¹ Srov. HILLIS, D., *Obrazce v kameni*. Bratislava: Kalligram, 2002. s.135 - 138

počítače je přímočará, až nelidská! Připadám si jako robot! Počítač mi nedovolí dělat chyby!“¹² I tak může znít názor někoho, kdo pro svůj pocit méněcennosti musí vyhledávat odbornou pomoc psychoanalytiků. Tito lidé podleli něčemu, co se dá označit jako závislost. Zajímavým postřehem je to, že odborníci, kteří se zabývají vývojem počítače jako takového se inspirují lidským mozkiem.¹³ „To znamená, že tyto superpočítače k výchozí informaci přidávají další a další z paměti, která bude soupeřit alespoň co do kapacity s lidským mozkiem. Pak už je na místě mluvit o „umělé inteligenci“, protože počítač napodobí lidské vědomí, zpracovávání, ukládání a zdokonalování vědomostí!“¹⁴ Dále můžeme pracovat s pojmem osobní počítač. „Malý div. Div techniky, ale i div kulturní historie“¹⁵ Na jednu stranu si můžeme myslet, že se doba mění a tím i vývoje počítače jako takového. Pokud se někdo naučí obsluhovat počítač v této době, nemusí se bát, že by své nabitě poznatky nemohl v další době využít. Základní princip se nemění.¹⁶

Podle psychologů znamená užívání počítačů pro mnohé jedince radost z hraní, objevování nových řešení a zajímavým postřehem je i to, že může vést k naplnění pocitu, že nás někdo poslouchá a slepě plní naše rozkazy. Na druhou stranu může ukazovat na dobře odvedenou práci a tím i uspokojovat pocit seberealizace třeba v právě vytvořeném programu. Jedním z dalších postřehů psychologů je nepochybně „počítačový syndrom“. Můžeme tak označit změny v chování vzniklé na základě používání počítače při každodenní činnosti. Nemíníme však jen změny pozitivní. Jedinec, který využívá této techniky, může mít nadřazený pohled na ty, co ještě zůstali u běžných, podle nich zastaralých metod jako je využití obyčejné tužky a papíru.¹⁷ Závažnějšími následky v pohybovém systému mohou trpět jedinci, kteří pravidelně a dlouhodobě pracují s počítači. Až u 75% lidí se vyskytl problém s očima. Jde o slzení, pálení, únavu, pocit podrážděných očí a bolest hlavy. V České republice by se takovýto syndrom mohl zařadit mezi Syndrom Opakovaného Přetížení (SOP). Zahrnuje většinu zdravotních problémů, které

¹² TŮMA, J., *Náš život s počítači*. Praha : Naše vojsko, 1990. s. 10

¹³ Srov. TŮMA, J., *Náš život s počítači*. Praha : Naše vojsko, 1990. s. 10

¹⁴ TŮMA, J., *Náš život s počítači*. Praha : Naše vojsko, 1990. s. 10

¹⁵ BÁRTA, L. et al. *Abeceda uživatele PC*. Praha : Počítačová škola Bárta, 1991. s. 7

¹⁶ BÁRTA, L. et al. *Abeceda uživatele PC*. Praha : Počítačová škola Bárta, 1991. s. 7

vznikají na základě dlouhotrvajícího a jednostranného zatížení organismu.¹⁸ Jde o velmi diskutovaný problém. Při často se opakujících pohybech dochází k nefyziologickému zatížení stejných svalových skupin a šlach a může vézt až ke značné sílící trvalé bolesti.¹⁹

3. Počítač a škola

3.1 První počítače do školních lavic

Na odborných školách byl zaveden alespoň jeden počítač, který sloužil jako ukázka. Trvalo nějakou dobu, než-li si každá škola vytvořila počítačové učebny. Pro kantory se začaly pořádat výcvikové kurzy. Po prvních krocích, kdy si žáci s počítači jen hrály, se přistoupilo k výkonnějšímu využití počítače v učebnách, kde byly stroje vzájemně propojeny. První zkušenosti nelze označit za nejlepší. Jedním a neopomenutelným kladným rysem bylo to, že žáci byli ochotni s počítači pracovat a to nejen při výuce, ale i ve svém volném čase.²⁰ „Cesta individuální výuce žáků od 5 do 18let pomocí počítačů se u nás teprve pootevřívá. Optimisté, mezi které patří i zkušený americký pedagog G.M. Kleiman, popisují v růžových barvách široké možnosti snad ve všech vyučovacích předmětech a slibují si mnoho od vlastí aktivity dětí, které počítači ochotně propadnou.“²¹ Ve své knize se snaží Kleiman dokázat, že již pětileté děti se mohou pomocí počítače učit číst, psát a počítat a to nejprve formou hry.

Mnoho nadějí se upíná k práci s textem. To by bude možnost otevřít cestu k rodnému i cizímu jazyku. Místo diktátů děti mají možnost jen doplňovat písmena, která jim dělají problémy a tím, že počítač špatně doplněné písmeno zamítá, má žák okamžitou zpětnou vazbu. Ve vyšších ročnících Kleiman doporučuje spojování předmětů a u zeměpisu například kombinuje přírodovědné

¹⁷ Srov. TŮMA, J. *Náš život s počítači*. Praha : Naše vojsko, 1990. s. 24 - 26

¹⁸ Autor nenalezen, *Computer Vision Syndrom (CVS)*, [online]. Praha: cockyshop.cz, [cit.17.4.2008]. Dostupné na:< [http://www.cockyshop.cz/dokumenty/computer-vision-syndrom-\(cvs\)>](http://www.cockyshop.cz/dokumenty/computer-vision-syndrom-(cvs)>).

¹⁹ DANIELOVÁ, D., *RSI syndrom – práce na PC ohrožuje zápěstí*, [online]. Svethardware.cz, 2006, [cit. 17.4.2008]. Dostupné na: <http://www.svethardware.cz/art_doc-187E35A698742956C1257195005E5D06.html>.

²⁰ Srov. TŮMA, J. *Náš život s počítači*. Praha : Naše vojsko, 1990. s. 194 -198

²¹ TŮMA, J. *Náš život s počítači*. Praha : Naše vojsko, 1990. s. 198

poznatky se zkušenostmi mladých lidí. Ve vyšších třídách se počítá s kolektivní činností žáků, kteří si musí zjišťovat informace z dat, která škola poskytuje. Neopomenutelnou součástí výuky je i hudební nauka. Zde akustický výstup umožňuje nácvik reprodukce notového záznamu viděného na obrazovce.

Mohlo by se zdát, že škola se dostane do situace, kdy nebude potřebovat učitele. Toto téma se může stát v dnešní době předmětem kritiky. Vždy bude platit, že učitel je základním prvkem při procesu vzdělávání. Nedomyšlené zavádění automatizované výuky se podle zkušeností z USA projevuje úplnou dehumanizací výuky právě proto, že zde není člověk, který by vnášel do procesu společenskost, lidskou zkušenost a dovednost. Takovéto problémy odpadají tam, kde jde o vzdělávání dospělých.²²

3.2 Informační systém školy

Učitel společně se svými žáky, tedy jednou třídou, je základním prvkem velkého informačního systému výchovy. Ve školních třídách se uskutečňuje výuka konkrétních předmětů. Avšak třídu samotnou nemůžeme označovat jako samostatný ani nejtypičtější funkční celek výchovného systému. Tím se stává samozřejmě až škola. Ta, kromě výchovné, plní i další významné funkce (společenské, ekonomické, administrativní atd.). Z informačního hlediska je důležité to, že škola má své, relativně samostatné, řízení. Pokud se tedy chceme dozvědět něco o informacích ve školství, musíme se věnovat především informačnímu systému školy. Ten je totiž nejdůležitějším informačním uzlem celého školského systému.²³

3.3 Programy využívané ve školství

Podpora výuky žáků je určena pro přímou práci a nebo jen přípravu vlastního vyučování. Např. multimediální programy jsou programy, které jsou představovány v multimediální podobě. Simulace a modelování jevů je dalším z prvků podpory výuky. Testovací programy, zajišťují míru získaných znalostí,

²² Srov. TŮMA, J. *Náš život s počítači*. Praha : Naše vojsko, 1990. s. 198 - 199

²³ Srov. SLAVÍK, J. et al. *Počítač jako pomocník učitele*. Praha : Portál, 1997. s. 45

dovedností a schopností žáka. Samotné výukové programy předkládají celek učiva a zajišťují žákovi zpětnou vazbu při výuce. Neopomenutelnou částí se stává i virtuální realita, která přináší systémy pro předávání informací v simulovaném světě.

Obecné programy jsou chápány jako všeobecně využitelné typy programů a nástrojů, která slouží pro práci s informacemi. Příkladem jsou programy pro vytváření dokumentů s obrázky a tabulkami, grafy. Prezentační programy slouží k vytváření obrazovek pro prezentaci a jejich zobrazení. Dalším z výčtu obecných programů jsou statistické a analytické programy. Plánovací programy jsou složkou, která zabývá počítačovými diáři, záznamníky a časovými manažery. Nesmíme opomenout různé typy počítačových slovníků – např. cizojazyčné, překladové. Pokud bychom se měli vrátit například ke knihovnickým službám, tak se zde zmíníme i o bibliografických systémech knihoven, kde lze najít citace, záznamy, rejstříky určené veřejnosti. Můžeme tak tímto označit přístup k údajům asi ze všech oblastí zájmu lidí ve formě počítačových obrazových encyklopedií a databází. Jde také i o elektronickou poštu, počítačové konference, diskusní skupiny atd.²⁴

3.4 Nové technologie ve školách, projekt KidSmart

V šedesátých letech vznikly vyučovací stroje. Na obrazovce se promítal text s otázkami a několika možnými odpověďmi. Správná odpověď poté mohla být vyhodnocena a student mohl dále pokračovat v testu. V krátké době jen u nás vzniklo sto těchto odlišných strojů. K většímu rozmachu však došlo jen na vysokých a vojenských školách, kde se iniciativní skupina kantorů dokázala věnovat vymýšlení atraktivních a přitom pedagogicky vhodných programů. Velkou výhodou bylo i to, že se brala v potaz i žákova individualita. Nadání žáci prošli programem rychleji, než ti žáci, kteří museli svoje chyby opravovat.

²⁴ Srov. SLAVÍK, J. et al. *Počítač jako pomocník učitele*. Praha : Portál, 1997. s. 47-49

Sedmdesátá léta přinesla nečekaný pokles zájmu o jakékoliv vyučovací stroje. Zajímavé bylo to, že tato změna se netýkala trenažérů pro motoristickou výuku.²⁵

„V rozvinutých zemích se stále rozšiřují teorie o tom, že současná škola (a má se na mysli především školství na úrovni základního či povinného vzdělávání) není v souladu s tím, co dnes nabízejí lidem nové technologie. Kritizuje se to, že nejen zastarává obsah vzdělávání v některých vyučovaných předmětech, ale především metody a formy školní edukace.“²⁶ Určitá část pedagogických teoretiků má takový názor, že právě učení podporované počítačem by mohlo být tím, co může školám pomoci v jejich technické zaostalosti.

V důsledku toho se řadu let utvářejí názory na nové a modernější pojetí školy. Řada pedagogických odborníků spoléhá na to, že budou moci využívat nové didaktické technologie, tj. CD-ROM, kompaktní disky s interaktivními programy, multimediální prostředky, kde je v dnešní době možnost nalézt různé encyklopedie, slovníky, programy pro učení cizích jazyků. Britský odborník R. Fethergill (1918) uvádí ve své knize, že v dohlednu zmizí ze škol tradiční vyučovací předměty a pedagogové se stanou konzultanty při využívání technických prostředků učení.²⁷

„Kurikulum nebude rozlišováno na jednotlivé předměty. Namísto toho bude dominovat varieta zájmů a dětí o oblasti, které si dítě bude přát poznávat. Výběr učebních témat bude záviset na volbě žáka, i když může být stimulován osobní rekomendací ze strany učitele. Prostřednictvím velkého počtu programů budou děti vstupovat do virtuální reality a budou získávat takové poznatky a zkušenosti, na které jejich schopnosti stačí. Vedle těchto technických prostředků a materiálů bude působit i to, že děti si budou přizpůsobovat učení a jeho délku podle své chuti a nálady.“²⁸

Na všech svých stupních se školy celého světa pokoušejí v rostoucí záplavě a poznatků o počítačích řešit klíčový problém „jak a co učít.“ Je jasné, že studium neskončí jen získáním titulu na vysoké škole, ale musí pokračovat po celý život.

²⁵ Srov. TŮMA, J. *Náš život s počítači*. Praha : Naše vojsko, 1990. s. 194 -198

²⁶ PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 1997. s. 427

²⁷ Srov. PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 1997. s. 427-428

²⁸ PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 1997. s. 428

Počítače mohou převzít v této situaci role učitelů. Technika na školách se nepovažuje za novinku. Diaprojektory, magnetofony a nakonec i televize sama pronikla do učeben a pomohla zlepšit kvalitu a efektivnost vyučování. Z toho, co vidíme a slyšíme, si můžeme odnést až 50% informací. V padesátých letech se stalo tzv. programové učení základní myšlenkou pro několik amerických psychologů. Toto učení bylo založeno na pozvolném předávání učiva v menších částech a to tak, aby na sebe co nejlépe navazovalo.²⁹

Díky tomuto programu získávají děti z mateřských škol speciální počítačové programy, při kterých mohou hravou formou vniknout do digitálního světa a tak rozvíjet mnohostranně svoje schopnosti. Tento rok dodala společnost IBM, která spolupracovala s MŠMT, mnoho těchto zařízení do několika MŠ v celé České republice.³⁰ Literatura, která slouží dětem k poznání problematiky počítače je většinou doprovázena obrázkovou ilustrací. Sestrojení robota, který bude pomáhat tatínkovi na zahrádce, nebo jen přijít na to, co se všechno musí udělat pro to, aby mohl člověk vycestovat do vesmíru, je vysvětleno činností počítače. Jednoduchou formou je dětem ve věku od sedmi let vysvětleno, jak počítač pracuje a každý text je doplněn obrázkem, který popisuje a dovysvětlí psaný text.

V knize pro děti hraje zásadní roli barevnost. Nejen, že je dětem vysvětlena historie vývoje počítače, ale na ukázkách ze života je dětem dána možnost činnost počítače lépe pochopit a to i v podivných případech.³¹ „Jsem inteligentní střela, protože mám v hlavě počítač. Vyhnu se všem překážkám a zasáhnu cíl, všechno mohu zničit.“³²

²⁹ Srov. TŮMA, J. *Náš život s počítači*. Praha : Naše vojsko, 1990. s. 194 -198

³⁰ Autor nenalezen, *Informace o projektu KidSmart*, [online]. Praha : msmt.cz, 2008, [cit. 7.4.2008]. Dostupné na <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/informace-o-projektu-kidsmart-3>>

³¹ Srov. NOVELLI, L. *Můj první počítač*. Praha : Albatros, 1988 , s. 4 - 8

³² NOVELLI, L. *Můj první počítač*. Praha : Albatros, 1988, s. 57

3.5 Počítačem podporovaná výuka

Co dokáže počítačem podporovaná výuka bylo nejlépe ukázáno na výstavě v Moskvě. Na devíti obrazovkách se učilo devět studentů úplně rozdílné látce. Jeden pracoval např. na matematických úkonech, další odpovídal na otázky ze zeměpisu. To nejzajímavější ale bylo, že se v ruštině azbukou zadávaný text dostával na obrazovku z řídicího počítače v americkém Ohiu a to přes americkou a sovětskou telekomunikační družici. Tehdy vymyšlený program Plato se stal předlohou k dnešní výuce na vysokých školách.

Ke vzdělávání také slouží učebny, ve kterých se nachází několik stolků s počítači zapojenými do sítě. Programátoři si stěžovali na nedostatečné podklady od pedagogů i odborníků. Z rozsáhlých skript se velice těžko sestavuje zkrácená verze pro testy či výukové programy. Při vytváření výukového programu je potřeba doplnit látku o vhodně zvolené obrázky. V určitých případech jako je např. výuka v autoškolách je potřeba předložit danou situaci i z pohledu řidiče a nejen jako text, kterým se má žák řídit.³³

3.6 Výuka multimedií

V poslední době se stále více vyskytuje vliv techniky na vzdělávání. Kantor má za pomoci jiných a nových technologií možnost využívat při svých přednáškách multimediální prvky jako jsou videonahrávky nebo případně videokonference. Zejména videozáznamy náročných pokusů a experimentů dávají studentům jedinečnou možnost získat zajímavé a důležité informace. V listopadu 2001 byla natočena ve spolupráci s VFU Brno dvě praktická cvičení, kde se názorně demonstrovuje možnost využití multimediálních záznamů právě ve vzdělávacím procesu. Záznam takového praktického cvičení je velikou příležitostí pro studenty předem se seznámit s průběhem cvičení a tím získat i potřebné informace. Pro vyučujícího se tato situace stává výhodnější právě proto, že teoretickou přípravu může doplnit ukázkami a upozornit na kritická místa. Dalším

³³ Srov. TŮMA, J. *Náš život s počítači*. Praha : Naše vojsko, 1990. s. 194 -198

zlepšením se dá označit i to, že studenti mohou vidět i celkový postup zásahu třeba u odběru klokana, což bylo jedno ze dvou praktických cvičení. Záběry, které by při předešlých praktických cvičeních neměli šanci zahlédnout, se pro ně stane určitě též přínosem. Nesmíme však opomenout i hledisko etické.

Touto tematikou se zabývala řada konferencí. Na Českém učení technickém v Praze se konference zabývala např. efektivním zaváděním elektronické výuky do školního a firemního vzdělávání. Další ze zajímavých konferencí se konala ve Zlíně roku 2002 a pořadatelem byla Univerzita Tomáše Bati. Cílem bylo pokrýt, co možná nejširší spektrum prvků, kterým musí čelit formy vzdělávání podporované informačními a komunikačními technologiemi s výrazným zaměřením na internet. Tato tematika se týkala především vysokých škol, fakult a soukromých vzdělávacích zařízení. Učitelé zde byli bráni jako tvůrci vzdělávacího obsahu. Je zde zmíněn i to, že dochází ke kombinování technik. Pokud vezmeme v potaz studenta medicíny, může si opakovaně prohlédnout, právě díky multimediálnímu zařízení, záznam operace nebo pokusu. To vše přispívá ke zlepšení pedagogického procesu. Etická stránka věci není dávána do pozadí a v této velké oblasti se jí klade nemalý důraz.³⁴

4. Počítač jako pomocník učitele

Požadavek na to, aby učitel dokázal dobře zacházet s informacemi je soudobým trendem vývoje vzdělávání a výchovy. Změny, ke kterým dochází se neobjevily bez příčiny. Je to důsledkem proměn, kterými na konci 20. století procházely všechny průmyslově vyspělé země. Můžeme zde hovořit o tzv. informační revoluci. Tato revoluce souvisí s masovým rozšířením osobních počítačů, informačních sítí atd. Změna proběhla i v hodnotovém žebříčku. Zvyšuje se hodnotová váha jednotlivce, ale zároveň s tím rostou nároky na jeho schopnost získávat informace a kvalitně s nimi zacházet.³⁵

³⁴ ZATLOUKAL, K. et al. *Multimediální podpora výuky*, [online]. Praha: cuni.cz, 2002, [cit.5.4.2008]. Dostupné na : <http://everest.natur.cuni.cz/seminar/data/sbornik_02.doc>.

³⁵ Srov. SLAVÍK, J. et al. *Počítač jako pomocník učitele*. Praha : Portál, 1997. s. 9 -15

Prostředky, které napomáhají učitelům jako jsou knihy, poznámkové sešity, žákovské záznamové listy, přestávají vyhovovat. Papírovým nosičům určitě nelze upřít plno výhod. Mají jen velmi omezené možnosti při rychlém ukládání, vyhledávání a dalším zpracování informací. Proto i ve školách, stejně tak jako i v dalších oborech lidské činnosti, se stále více při práci využívá počítačové techniky a jiných elektronických medií. Obrovským informačním zdrojem je internet. Přináší zásadní změny do způsobu výuky. Počítač dokáže učitelům pomáhat ve všech etapách práce s pedagogickými informacemi, které předává svým žákům. Již v dnešní době je potřebný a v budoucnu se bez něj učitelé neobejdou.³⁶

4.1 Informovanost rodičů

Rodiče mají jak morální právo být informováni, tak i být seznámeni s průběhem výchovy svých dětí a to i na podkladě zákona. Ředitel školy je povinen zajistit informovanost zástupců nezletilých žáků o průběhu vzdělávání a výchovy žáka. Doposud je rozsah předávání pedagogických údajů do značné míry omezen a to na známky v žákovské knížce a občasná setkávání rodičů s učiteli na rodičovských schůzkách. Díky počítačům bude možné tyto velice důležité informace podstatně obohatit. Vždyť kromě žáka, jsou rodiči tím nejdůležitějším při výchovném procesu a mají plné právo vědět co nejlépe, jak si jejich dítě vede ve škole.

Dalšími důležitými složkami školského systému lze označit radu školy, obec, školský úřad, okresní školskou radu a v neposlední řadě je nejobecnějším odběratelem informací Ministerstvo školství. Je zde proto důležité ujasnit, jak zjednodušit a zlepšit výměnu pedagogických informací. Z uvedených příkladů je velice dobře vidět, kolik je zapotřebí údajů pro různé školské zařízení ve školském systému.³⁷ „Problémem je, že většina dat vyžadovaných mimoškolními subjekty nevzniká přirozeně zápisem do IS při rutinní práci pracovníků školy, ale spíše jako jednorázová dotazníková akce pro nadřícené.“³⁸

³⁶ Srov. SLAVÍK, J. et al. *Počítač jako pomocník učitele*. Praha : Portál, 1997. s. 37

³⁷ Srov. SLAVÍK, J. et al. *Počítač jako pomocník učitele*. Praha : Portál, 1997. s. 51 - 52

³⁸ SLAVÍK, J. et al. *Počítač jako pomocník učitele*. Praha : Portál, 1997. s. 52

Je určitě dobré zamyslet se nad tím, oč by bylo pro učitele jednodušší a pro odběratele jejich informací přínosnější, kdyby údaje, které se týkají výchovy a vzdělávání vznikaly mnohem přirozeněji jako obraz trvalé práce učitelů. Kantor by mohl zaznamenávat všechny potřebné údaje do systému prostřednictvím svého osobního počítače. Dle potřeby by mohl mít k dispozici informace nejen on, ale i všichni ti, jimž by je rád poskytl.

V této počítačové době u nás existuje několik ucelenějších systémů, které využívají školy pro zpracovávání údajů. Pak je zde ale důležité podotknout, že se dělí z praktického hlediska informační systém škol na administrativní a pedagogický systém. Příkladem relativně uceleného komplexu může být např. Komplexní evidence školy (majetek, administrativní a ekonomické moduly), Arcus (jídlna), Rozalka (suplování a rozvrh) atd. Jako doposud nedocenenou částí informačního systému je část pedagogická s informacemi a funkcemi nezbytnými pro profesionální práci učitelů i vedení škol. Z konkrétních modulů lze získat souhrnné údaje pro zhodnocení pedagogické situace ve škole a předávat je dál ostatním subjektům.

4.2 Nesnáze při sdílení údajů

Mezi prvky informačního systému existuje celá řada vazeb a ty se v počítačové podobě promítají do podoby sdílení dat. V našem případě to znamená, že jde o nezbytný a předem stanovený organizační postup, kdo a jak bude zacházet s daty školy, tedy kdo má právo údaje do systému zapisovat, využívat a popřípadě i měnit. Tyto na první pohled banální problémy se změní v klíčové při skutečné práci s programy. Jedním z možných přiblížení je příklad, kdy hospodárka školy vloží data do systému týkající se inventárního majetku školy, sama je zpracuje a využije, nebo se na této práci podílí i někdo jiný. Např. inventární seznamy sbírek v kabinetech zpracovávají učitelé. První možnost nepřináší problémy, ale druhá ano. Zdůvodněním je to, že se o data vložená do počítače „dělí“ více osob, které se musejí mezi sebou dohodnout, aby nedošlo k porušení dat třeba při pozměnění údajů a tím se zvyšuje pravděpodobnost výskytu chyb.

Je důležité organizačně zajistit, aby vložená data neměnil někdo, kdo na to nemá pravomoc a ještě tyto údaje mění v nevhodnou dobu. Např. při práci s programem jedné osoby je vhodné automaticky blokovat přístup osoby druhé. Tato situace je v praxi častá, protože během dne a i školního roku je několik časových úseků, kdy většina kantorů a zaměstnanců školy pracuje na zápisech hodnocení, čtvrtletní klasifikaci a dále na podkladech pro pedagogickou radu. A právě při této chvíli neumožní síťový program pracovat všem najednou a neobejde se to bez občasného čekání, až někdo jiný doplní svůj záznam.

Nedostatky ve školském prostředí za nás žádný počítač nevyřeší, ale mohou nám pomoci, aby strategické informace byly dostupné a použitelné v každé složce školského systému. Doposud tuto úlohu zastávají tiskové materiály, které obsahují různé normy, směrnice a předpisy. Bylo by však možná mnohem pohodlnější, aby učitelé měli strategické informace v takové formě, se kterou by mohli lépe zacházet a přímo ji uplatňovat při vlastní práci. Další z možností, která by kantorům pomohla je možnost vyměňovat si je mezi sebou třeba za pomoci počítačových sítí.³⁹

5. Psychologické pojetí procesu učení

Pojem učení chápeme většinou tak, že jde o každé získávání zkušeností a utváření jedince v průběhu celého jeho života. Jedinec má možnost připravit se pro život ve společnosti, přizpůsobit se společenskému prostředí a zároveň na něj může přímo působit. Avšak tento pojem nesmíme chápat pouze jako osvojování dovedností, vědomostí a návyků. Je zde zahrnut celý proces formování osobnosti, změna psychických procesů a vlastností. K učení může však docházet v běžných situacích. Při učení dochází k procesu, kdy jsou činnosti opakovány a postupně zdokonalovány až do té doby, dokud není dosaženo požadovaného výsledku. Výsledky učení jsou závislé na vnitřních a vnějších podmínkách a tím samozřejmě i na jejich vzájemném působení. Obzvláště výrazné je zde působení motivace jako prvku, který vzniká na základě sociálního podněcování.

³⁹ Srov. SLAVÍK, J. et al. *Počítač jako pomocník učitele*. Praha : Portál, 1997. s. 53-58

5.1 Volný čas a pracovní-technické činnosti

Tímto pojmem či slovním spojením se zabývá mnoho odborných publikací. Pro nás je v tuto chvíli postačující, pokud si volný čas vysvětlíme jako opak doby, která je nutná k reprodukci sil. Je to čas, kdy si můžeme svobodně své činnosti vybrat, děláme je rádi a dobrovolně a samozřejmě nám musí přinášet i pocit uspokojení a uvolnění. Běžně se pod tento pojem zahrnuje odpočinek, rekreace, zájmové činnosti, zájmové vzdělávání i společensky prospěšná činnost a nesmíme opomenout i časové ztráty, které jsou s těmito činnostmi spojené. Prostředí, kde mohou jedinci trávit volný čas je různorodé a to podle zaměření činnosti, na kterou se specializují.

Děti mají poměrně dost volného času. Samotná společnost by měla mít zájem na tom, jak a jakým způsobem děti svůj volný čas tráví. Jedním z hlavních míst, kde by se dítě mělo naučit trávit správně volný čas je rodina, avšak trůfáme si říci, že tuto úlohu neplní. Nejen, že pro tuto funkci má nedostatek času, ale rodinnému prostředí chybí jak materiální vybavení, tak kvalifikace pro správné vedení volnočasových aktivit. Z historie je dokázáno, že prevence se stala ve výchově účinnější, než samotné napravování chyb a převýchova. Kvalitní výchova dětí má ve volném čase důležitý a hlavně preventivní význam. Podle zprávy paní Strakové, Tomáška a Palečkové týkající se žáků osmých ročníků, je patrné, že většinu času děti tráví sledováním televize, komunikací s kamarády a nějaký čas si denně najdou i na počítačové hry. Sportování a četba knih nejsou na prvních místech žebříčku oblíbenosti činností, které jedinci vykonávají během dne.⁴⁰

„Nuda se zpravidla mezi rizikovými emocemi nezmiňuje, i když se jedná o problém frekventovaný. Velká potřeba nových a silných podnětů bývá častá v dospívání a je patrně i faktorem, který zvyšuje riziko vzniku některých návykových nemocí zejména u „hledáčů silných podnětů.“⁴¹ Z hlediska

⁴⁰ Srov. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha : Portál, 2002. s. 13-16

⁴¹ NEŠPOR, K. et al. *Bažení(craving) Společný rys mnoha závislostí a způsoby zvládnání*. Praha: Sportpropag a.s., 1999. Účelové vydání. ISBN neuvedeno.

sociálněpsychologického je zapotřebí sledovat, jak přispívají činnosti ve volném čase k utváření mezilidských vztahů, zda přispívají ke kultivaci. Právě proto byl asi volný čas dětí a mládeže nesčetněkrát předmětem úvah u rodičů, pedagogů, psychologů a to i kriminalistů. Významným prvkem je určitě i vliv některých problémových rodin a úrovně sociální péče ve volném čase. Rodiče jsou pro své děti vzorem a to jak ve smyslu pozitivním, tak bohužel i negativním. Absence pozitivních vazeb na okolí, pocitu, že nejsme pro nikoho důležití, to jsou vlivy, které formují jedince, kteří jsou náchylní k manipulaci druhými osobami. Proto se pak nedivme, že hledají pocit sebeuplatnění v sociálně závadném prostředí.

Jedním ze silných sociálních jevů jsou také hromadné sdělovací prostředky. Jejich působení můžeme označit v mnoha jevech jako pozitivní, ale zároveň musíme myslet i na možné nebezpečí plynoucí z nevhodných pořadů a z toho, že některé děti mohou trávit u televize více času, než je přijatelné.⁴²

Pracovně-technické činnosti napomáhají k systematickému zdokonalování manuálních dovedností a zároveň mohou obohacovat o poznatky a i o to, jak využít těchto poznatků v praxi. Právě proto, že se zde prolíná mnoho činností, prohlubuje se zájem žáků o tvořivou práci a přiměřenou účast samotných žáků na aktuální problémy vědy a techniky. Pracovně-technické zájmové činnosti by měly směřovat k podpoře přirozené touhy po aktivním uplatnění na poli techniky. Důležité jde zde poznamenat to, že pak děti lépe chápou význam odborné kvalifikace v této době. Zájmová aktivita dětí byla velmi ovlivněna rozvojem nových, společensky důležitých oborů jako je kybernetika, elektrotechnika, výpočetní technika apod. Pracovně-technické zájmové činnosti pak mohou výrazně přispět k profesní orientaci žáků. Seznamování s nejnovějšími odbornými poznatky je zároveň připraví na úkoly, které je v dospělosti čekají. Jedním z významných okruhů pracovně-technických zájmových činností je např. práce s elektrotechnikou, elektronikou audio a videotechnikou a v neposlední řadě i výpočetní technikou, na kterou je kladen velký důraz.⁴³

20

⁴² Srov. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha : Portál, 2002. s.13 -16

⁴³ Srov. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha : Portál, 2002.

Projekty, které sloužily ke vzdělávání nezaměstnané mládeže a jejího začleňování do pracovního procesu se dá zařadit i Středisko technické a informatiky, jež vzniklo roku 1985. Jeho cílem bylo zpřístupňovat výpočetní techniku jak nezaměstnané mládeži a zvyšovat jim kvalifikaci, ale i pomáhat v přípravě pedagogů pro zacházení s počítači.⁴⁴

5.2 Duševní hygiena ve výchově mimo vyučování

Hygiena jako vědní obor nám vymezuje určité požadavky, jejichž dodržování vede k zachování zdraví. Problematika duševní hygieny se zaměřuje právě na otázky týkající se duševního zdraví. Pokud bychom chtěli zdraví tělesné a duševní oddělit, nebylo by to možné. Vysvětlením pro nás jsou naše osobní zkušenosti s tím, že při onemocnění nějakého orgánu se necítíme dobře ani psychicky. Mnozí z nás na sobě také mohli vyzkoušet i to, že dlouhodobá psychická zátěž může vyvolat nemoc. Jedním z takovýchto onemocnění je např. infarkt, žaludeční vředy nebo žlučové kameny. Dá se říci, že pokud dbáme o své duševní zdraví, dbáme tím i o zdraví vůbec. Ne nadarmo se traduje pořekadlo ve zdravém těle zdravý duch.

Pokud bychom měli zmínit oblast výchovy mimo vyučování, zaměříme se i na práci pedagogů, kteří dopomáhají k zachování zdraví. Vždyť zdraví nelze a nemůže být chápáno jen jako nepřítomnost nemoci, ale jako stav tělesné, duševní a sociální pohody. Pedagogové, kteří pracují v oblasti volnočasových aktivit, které se odehrávají mimo vyučování, mají velký vliv na to, jak dobře se děti cítí po fyzické, psychické a sociální stránce. Jejich náplň práce by šla shrnout do tří základních oblastí působení. Dodržovat přiměřený režim dne, snažit se o to zachovat dobré mezilidské vztahy a zároveň se starat o vhodné vybavení zařízení pro výchovu mimo vyučování.⁴⁵

s. 94 - 95

⁴⁴ Srov. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha : Portál, 2002. s. 199

⁴⁵ Srov. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha : Portál, 2002. s. 63 - 64

5.3 Pojem prevence

K tématu duševní hygieny stojí za zmínit i pojem prevence. Cílem prevence je předcházení škodám, ke kterým dochází působením návykových látek a to i těch, které nejsou na bázi syntetiky nebo přírodního složení. Dalším z cílů není jen předat maximum informací a to bez ohledu na to, jakým způsobem mohou být využity. Účinná prevence by měla ovlivnit chování ve smyslu podpory zdraví. V žádném případě si nemůžeme myslet, že jednorázová akce může nahradit soustavnou a systematickou práci. Jednou z účinnějších záležitostí je např. prevence založená ve společnosti. Tím chápeme spolupráci různých složek společnosti. Zmínit bychom se měli i o Peer programech, které jsou založeny na aktivní účasti předem připravených vrstevníků.⁴⁶

6. Závislost na počítačových hrách

V posledních letech výzkumy poukazují na důsledky nevyváženého přístupu k volnému času. Současná lékařská studie uvádí, že žáci prvního stupně školy tráví ve Velké Británii až pět hodin u televizoru denně a některé z těchto dětí neabsolvovaly ani desetiminutovou procházku během sledování pořadů. U některých jedinců se začala projevovat i závislost na počítači.⁴⁷ K tomuto tématu bychom mohli zmínit i to, že závislost na počítačích, hazardních hrách se řadí v této době mezi nejrozšířenější drogy v České republice a to i přes to, že se nejedná o přírodní nebo syntetickou látku, která dokáže rychle a výrazně ovlivnit psychiku člověka, jeho myšlení a chování. Zařadíme je do této oblasti právě kvůli výskytu u dětí a dospívajících. V praxi totiž způsobují obdobné problémy jako drogy, jejichž charakteristiku jsme uvedli výše.

Počítačové ne hazardní hry a videohry sebou nesou též určitá rizika. S problémy, které působí, se nesetkáváme tak často, jako s obtížemi vztahujícími se ke hrám hazardním. Jedním z rizik je i to, že dítě tráví dost času právě u počítače a tím se mu nedostává prostor na učení. Nezískává dostatečně

⁴⁶ Srov. NEŠPOR, K. et al. *Jak předcházet problémům s návykovými látkami na základních a středních školách*. Praha : Sportpropag, 1996. s. 30 - 31

⁴⁷ Srov. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha : Portál, 2002. s. 90

dovednosti v mezilidských vztazích a právě proto může zaostávat za vrstevníky. Jeho pohybový systém může trpět nedostatkem pohybu díky nadměrnému vysedávání u počítače. Mohli bychom sem zahrnout i nevyspalost, únavu a podrážděnost.

Neopomenutelným prvkem, který stojí za to zmínit je i fakt, že některé počítačové hry obsahují prvky násilí a tím nabízejí vysloveně nevhodné modely pro zvládání konfliktů. Model světa se stává velmi odlišným od reality a může zhoršovat přizpůsobení se dítěte ve společnosti.⁴⁸ Svět hazardu a závislosti na počítačových hrách jsou tedy hlavním nositelem toho, že jedinec začne zanedbávat svoje zdraví, školu, rodinu a jiné důležité hodnoty. Nelze nezmínit i možné duševní problémy lidí v okolí jedince, který má takovéto problémy.⁴⁹

7. Dospělí a počítač

Čím více času tráví dospělí u počítače, tím je zde větší možnost, že se u nich mohou objevovat symptomy jako je např. neodůvodněná únava, nespokojenost, podrážděnost, rozladěnost či zdravotní potíže jako je bolest hlavy, rukou či zad. Tyto problémy mohou signalizovat, že čas strávený u počítače překročil únosnou míru. Jedním z důvodů vzniku těchto problémů může být začínající nebo plně rozvinutá závislost na Internetu nebo počítačových hrách. Příčinou právě zdravotních problémů se může stát i nevhodně vytvořené prostředí na pracovišti, kde se jedinec pohybuje.

7.1 Ergonomie počítačového pracoviště

Jak by mohla vypadat učebna ve škole nebo pracoviště, nám osvětluje ergonomie - vědecké odvětví, které se orientuje na praxi. Ergonomie je vědou zabývající se zákonitostmi lidské práce a jejich vztahu k člověku a celé společnosti. Zabývá se hlavně psychickými a fyzickými možnostmi člověka a zároveň i jeho předpoklady k tomuto výkonu. Pod tímto pojmem se tedy rozumí

⁴⁸ Srov. NEŠPOR, K. et al. *Jak předcházet problémům s návykovými látkami na základních a středních školách*. Praha : Sportpropag, 1996. s. 22 - 29

⁴⁹ Srov. NEŠPOR, K. et al. *Problémy s návykovými látkami ve školním prostředí. Časná a krátká intervence*. Praha: Sportpropag, 1998. s. 17

zkoumání možností výkonu ve vztahu k ideálním podmínkám člověka. Ergonomie by měla člověku pomoci zajistit kontrolu nad technickým životním prostředím a napomoci mu jej zlepšit. Z ergonomického hlediska je tedy důležité pohlížet na počítač jako na prostředí určitého hardwaru tj, počítačového pracoviště, které může být ovlivněno běžným uživatelem a dále prostředím softwaru, který nemůže být ovlivněn. Nejčastějším zdravotním postižením při práci s počítačem jsou bolesti zad, očí, rukou, únava očí a jejich pálení. Takže pokud dospělí, ale i děti pracují na ergonomicky vyřešeném počítačovém pracovišti, je vhodný odpočinek zhruba tak po půl hodině práce. Z uvedených informací je patrné, že téma ergonomie počítačového pracoviště je významné pro studenty pedagogických i informačních a technických výchov.⁵⁰

7.2 Profesionální vzdělávání dospělých

Úkolem dalších let určitě bude zvyšovat dovednosti a znalosti u dospělé populace. V každé společnosti představuje gramotnost jednu ze základních podmínek pro získávání dalších dovedností potřebných pro život. V mnoha případech půjde hlavně o to zahrnovat vytváření předpokladů vzdělávání díky zvyšování uvědomělosti a sebedůvěry dotyčných lidí. Přístup k informacím je též jedním z důležitých prvků pro tuto skupinu lidí. V této době nových informačních a komunikačních technologií se zde vyskytují rizika v podobě vyloučení některých jednotlivců i skupin právě proto, že nejsou schopni se přizpůsobit společnosti a zaměstnání. Podnikatelské aktivity jsou též vyřazovány, protože neodpovídají danému kontextu. A právě proto by jednou z úloh vzdělávání dospělých mělo být omezení těchto rizik na takové úrovni, aby informační společnost neztratila svůj lidský rozměr. Je potřeba využít tradiční media i moderní technologie k propagaci gramotnosti ve všech zemích.⁵¹

⁵⁰ FIALOVÁ, I., *Ergonomie práce s počítačem*, [online]. Praha: ped.muni.cz, 2003, [cit.4.4.2008]. Dostupné na http://www.ped.muni.cz/capv11/5sekce/5_CAPV_Fialova.pdf.

⁵¹ Srov. Mezinárodní konference UNESCO o vzdělávání dospělých, [online]. Hamburk: msmt.cz, 1997, [cit.7.4.2008]. Dostupné na: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/mezinarodni-konference-unesco-o-vzdelavani-dospelych>>.

Na počátku XXI. století, které by mohlo být charakterizováno jako věk učení, moderní elektronika umožňuje vznik a rozvoj celosvětových informačních sítí s bleskovým přenosem informací a zpráv. Jedná se zde i o celkový rozvoj vědy, obchodu a průmyslu. Pokud má např. firma, nebo společnost v takovémto shonu „přežít“, musí své pracovníky vyškolit tak, aby jejich vědomosti odpovídaly době a požadavkům té doby. Mohly bychom shrnout tyto požadavky do tří základních oblastí. Jednou z oblastí je gramotnost v oblasti reálií, tedy znalostí. Gramotnost v oblasti technologie se stává v této době samozřejmostí a označili bychom jí za druhou důležitou oblast požadavků dnešní doby. Poslední a neméně důležitou částí se stala gramotnost související s komunikací a mezilidskými vztahy.⁵² Metody, které jsou rozdělovány podle toho, kde dochází k získávání informací jsou různé, avšak my se zaměříme hlavně na ty, co pracují s počítačem a počítačovou technikou. Mezi metody z hlediska pramene poznání lze zařadit práci s internetem, CD a celkové s počítačem. V metodách názorně demonstračních by bylo vhodné zmínit i využívání IT techniky.⁵³

8. Počítač nástrojem integrace handicapovaných

Existuje celá řada rolí, které mohou počítače sehrát při integraci postižených jedinců nebo minorit. Ti všichni se musí naučit vycházet se společností, ve které chtějí žít. Pokud pomineme mezní případy, kdy počítač nahrazuje chybějící nebo oslabený smysl, zbývá práce se speciálním programem, který je vyvinut ke konkrétním účelům nebo jen prostřednictvím jehož lze vytvořit pomůcky nebo dokumentovat průběh činností. Příkladem toho, kdy počítač nahradí chybějící smysl může být počítač ovládaný hlasem, který slouží jedincům s postižením zraku. Kromě toho všeho je důležité si uvědomit přínos počítačové techniky i z jiného pohledu. Tímto pohledem se stává využívání počítačových aplikací pro práci integrující skupiny. Mimo všechny další výhody umožní učitelé více se věnovat dětem, které individuální kontakt potřebují. Skvělou ukázkou toho, jak

⁵² Srov. BARTÁK, J. *Profesní vzdělávání dospělých*, Praha : Univerzita Jana Amose Komenského, 2007. s. 19

⁵³ Srov. BARTÁK, J. *Profesní vzdělávání dospělých*, Praha : Univerzita Jana Amose Komenského, 2007. s. 111 - 112

může být účinná snaha o integraci handicapovaných, byla konference s názvem „Partnerství mezi rodiči a profesionály.“ Kromě pořádajících organizací na konferenci vystoupili i ti, jichž se téma blíže týká – zdravotně postižení spoluobčané. Vznikl videozáznam, z kterého později vznikla multimediální dokumentace. Zde mohou zájemci nalézt texty všech referátů, fotodokumentaci a určité ukázky z videozáznamů.⁵⁴

Dospělý neslyšící má problém po ukončení vzdělávacího procesu se zapojením do normálního života. Tedy době, kdy většina slyšících lidí již žije v takovémto světě a oni jsou postaveni do situace, kdy se s tím vyrovnat a zvyknout si na mnoho nového. Jednou z velkých nevýhod je i to, že nedokáží obsluhovat moderní techniku jako je televize, rozhlas, DVD, CD a jiná podobná technika.⁵⁵ „Současná speciální pedagogika jako obor rozšířila předmět svého zkoumání i mimo prostor školy a směřuje k transgeneračnímu charakteru svého poslání. Má svůj filosofický, biologicko-ekologický, kulturně antropologický, psychologický, sociologický, rehabilitační i technologicko civilizační rozměr a paradigma. Tato paradigmaty vyžadují interdisciplinární a transfakultní kooperaci. Toto směřování nazýváme jako užitečné z hlediska propracování otázek integrace.“⁵⁶

8.1 Práce na počítači pro speciální základní školy pro zrakově postižené

Pojetí tohoto předmětu je zaměřeno na rozvoj dovedností získaných v předmětu Psaní na počítači, jehož výuka trvá tři roky a v jejímž průběhu se žáci mají možnost naučit techniku psaní všemi deseti prsty, ovládat počítačovou klávesnici a základy obsluhy osobního počítače. Zvládnutí předepsaného učiva dovoluje žákům zvyšovat jejich samostatnost, soběstačnost a částečně i kompenzovat jejich zrakovou vadu. Informační a komunikační technologii určitě můžeme označit jako důležitý prostředek ke zkvalitnění integrace postižených do společnosti.

⁵⁴ Srov. JESENSKÝ, J. *Integrace – znamení doby*. Praha : Karolinum, 1998. s. 87 - 93

⁵⁵ Srov. JESENSKÝ, J. *Integrace – znamení doby*. Praha : Karolinum, 1998. s. 138

⁵⁶ JESENSKÝ, J. *Integrace – znamení doby*. Praha : Karolinum, 1998. s. 210

Učební osnovy týkající se výuky 8. ročníku jsou zaměřeny zejména na základy ovládání počítače, seznámení se s přídatnými a speciálními zařízeními. Práce s disketou a disketovou jednotkou, s textem a Složkami na ovládání CD-ROM a DVD nejsou výjimkou. Hlavním vzdělávacím cílem předmětu je poskytnutí základních informací o hygieně při práci na počítači, pracovním prostředí a v neposlední řadě i o bezpečnostních opatřeních. Jedním z důležitých bodů je i seznámit žáky s možnostmi využití informačních a komunikačních technologií a zvláště se zaměřením na elektronickou poštu, Internet a elektronické časopisy. Celkově se jedná o zvýšení samostatnosti, informovanosti a zlepšení možnosti komunikace.

Vybavení počítačové učebny je jedním z důležitých prvků kvalitní výuky tohoto předmětu. Samozřejmě to vše s přihlédnutím na možnosti dané školy. Učební osnovy rozlišují látku podle stupně postižení žáků. Některým odlišnostem od běžné výuky se však vyhnout nelze. Řeč je např. o hlasovém a hmatovém výstupu, zvětšovací software, který musí být součástí výuky. Nezbytným předpokladem pro úspěšnou výuku je individuální přístup k jednotlivým žákům a to i k jejich rozdílným vzdělávacím potřebám.

Cílem předmětu práce na počítač je, aby žáci po ukončení 9. ročníku školy zvládali základy práce s osobním počítačem, popřípadě s počítačem přenosným, který slouží jako učební pomůcka. Učitelům a žákům slouží informační technologie jako součást vzdělávacího prostředí. Počítač lze zde označit i jako komunikační, podpůrná a kompenzační elektronická pomůcka. Významnou oblastí práce s výpočetní technikou můžeme označit i snižování informačního deficitu, který se objevuje i u zrakově postižených a to zejména, co se týká struktur Internetu a elektronické pošty.

Vhodným doporučením se označuje i doporučení využívat informační technologii i v průběhu vyučování jiných předmětů.⁵⁷ Metody počítačového vedení procesu edukace představují sled kompenzačních a reedukačních podnětů a instrukcí a vyhodnocují tím reakce handicapovaného, jejichž výsledky jsou

⁵⁷ MŠMT, *Učební dokumenty speciální školy pro zrakově postižené*, [online]. Praha: msmt.cz, 2003, [cit.4.4.2008]. Dostupné na: <http://www.msmt.cz/Files/HTM/Osnovy_print.htm>.

uloženy v počítačovém programu.⁵⁸ Vzhledem k tomu, že se přikládá informační technologii v životě osob se zrakovým postižením taková vážnost, je vhodné využít možnost navýšení hodinové dotace o další vyučovací hodiny.⁵⁹

8.2 Autismus, základní charakteristika a výchova

I když byl pojem autismus popsán již v roce 1943 Kannerem, větší pozornost je věnována tomuto postižení až v několika posledních desítkách let. Rozšiřují se i znalosti, které slouží k lepšímu pochopení této problematiky. V České republice se péče o takto postižené výrazně zlepšila až po roce 1989. S tímto zlepšením přišlo i mnoho nových poznatků právě ze zahraničí.⁶⁰ Takto postižení lidé, mají poškozenou schopnost porozumět komunikaci a sociálnímu chování a pak se stává obrovským problémem dát jen malý smysl tomu, co pozorují kolem sebe.⁶¹

„Autismus je celoživotní často velmi devastující postižení, které závažným způsobem ovlivní každou oblast života postiženého. Postižení v oblasti komunikace podstatně omezuje schopnost pochopit, co se děje a proč, a způsobí, že je pro postižené nemožné účinně ovlivňovat události, lidi a prostředí. Obtíže v sociální oblasti znamenají, že sebejednodušší sociální interakce je spojena s velkými problémy.“⁶² Zásadní problém je v nemožném uspořádání si světa a neustálými změnami, které takto postižený člověk vnímá jako obrovský chaos. Není proto divu, že většina těchto lidí má problémy s chováním, soustředěností, což může okolí považovat za rušivé až devastující.⁶³ Lidé s autismem mají problém zpracovat informace tak, aby došlo k zapojení obou hemisfér. Příkladem by mohlo být porovnání jablka a pomeranče. Pro pravou stranu mozku vypadají

⁵⁸ JESENSKÝ, J. *Andagogika a gerontagogika handicapovaných*. Praha : Karolinum, 2000. s. 224

⁵⁹ MŠMT, *Učební dokumenty speciální školy pro zrakově postižené*, [online]. Praha: msmt.cz, 2003, [cit.4.4.2008]. Dostupné na: <http://www.msmt.cz/Files/HTM/Osnovy_print.htm>.

⁶⁰ Srov. HOWLIN, P. *Autismus u dospívajících a dospělých: cesta k soběstačnosti*. Praha : Portál, 2005. s. 9 - 12

⁶¹ Srov. GILLBERG, CH et al. *Autismus – zdravotní a výchovné aspekty: výchova a vzdělávání dětí s autismem*. Praha : Portál, 1998. s. 117

⁶² HOWLIN, P. *Autismus u dospívajících a dospělých: cesta k soběstačnosti*. Praha : Portál, 2005. s. 13

⁶³ Srov. HOWLIN, P. *Autismus u dospívajících a dospělých: cesta k soběstačnosti*. Praha : Portál, 2005. s. 13 - 14

obě tělesa stejně, protože jsou kulatá. Pro levou stranu mozku vypadají taky stejně, ale to jen proto, že se jedná o ovoce, to si však neuvědomíme hned a ke zjištění, že jde o ovoce a ne zeleninu nám pomůže právě levá část mozku. Při rozdílné úrovni inteligence jsou jedinci s autismem méně schopni zaujmout abstraktní postoj k reálnému světu. Dotyčná osoba tak není schopna jít „dále, než za informaci, která jí byla poskytnuta.“ Tedy přesněji, jít za doslovným vnímáním.⁶⁴

Mezi řadou výhod specializovaných škol se najde jeden velký nedostatek a tím je omezená nabídka vzdělávacích programů, což může být hlavně pro nadané jedince nevýhodné. I když specializované školy mají možnost být začleněny do vzdělávacího programu s běžnými osnovami, využívají ji jen minimálně. Opravdu jen hrstka škol, dá autistickému jedinci příležitost studovat matematiku či informatiku a podobné předměty v zařízeních, která mají pro tyto předměty kvalifikované učitele. Studie Sue Goode ukázala, že malá část žáků s tímto postižením a zároveň normálním intelektem, opouští školu s formálně ukončeným vzděláním na úrovni druhého stupně základní školy nebo školy střední.⁶⁵

Pedagogické nástroje, které jsou využívány ve výchově a vzdělávání dětí s autismem jsou v ČR sporadicky integrovány ve speciálních školách, základních školách a některé děti jsou umístěny i do ÚSP. V devadesátých letech došlo k vytvoření nabídky vzdělávacích programů pro děti s různými handicap. Děti, které díky svému postižení nezvládají plně osnovy vzdělávacích programů, podstupují výuku pro ně připraveného individuálního programu. Děti s autismem jsou zařazeny ve třídách pomocného stupně a vzdělávány podle těchto individuálních programů.

Dětem jsou nabízeny různé možnosti rozvoje od řečové výchovy, prostorové orientace, tak i výuky na počítačích. *Facilitace* je jedním z možností, jak rozvíjet osobnost postiženého. Jde o práci s počítačovými programy, kdy se dítě má možnost seznámit se s prací na klávesnici. Tato činnost však není jednoduchá

⁶⁴ Srov. GILLBERG, CH et al. *Autismus – zdravotní a výchovné aspekty: výchova a vzdělávání dětí s autismem*. Praha : Portál, 1998. s..10-11

⁶⁵ Srov. HOWLIN, P. *Autismus u dospívajících a dospělých: cesta k soběstačnosti*. Praha : Portál, 2005. s.148 - 149

a vyžaduje si podpírání ruky handicapovaného žáka. Počítač se může pro děti s autismem stát motivací, a také může samotnou výuku zkvalitnit. Výhodná je určitě i možnost volit si náročnost úkolů, které by měly být plněny. Musíme však dbát na individuální potřeby žáka a tomu i přizpůsobovat samotnou výuku. Děti mohou pracovat s plochou klávesnicí, což je velice přínosné pro rozvoj jejich jemné motoriky.⁶⁶

9. Internet

Internet je určitý systém propojení počítačů na celém světě. V této době se odhaduje, že na světě je asi 20 milionů serverů a to znamená přibližně 100 milionů lidí, kteří mají přístup k informacím. U nás jsou počty uživatelů zdánlivě skromnější. Zpočátku bylo pro mnoho škol velkým problémem zpřístupnit žákům práci s internetem. Neexistovalo hromadné napojení středních škol. Základním školám se o takovémto plánu mohlo opravdu jen zdát. Avšak technické problémy nebyly tím, co by brzdilo školská zařízení. Otázkou bylo i to, kolik učitelů zná všechny možnosti internetu a dokáže je i didakticky správně zhodnotit.⁶⁷ „Internet ve smyslu ohromných, nikým nediktovaných možností se dá těžko popsat, musí se začít používat.“⁶⁸

Celá devadesátá léta byla ve znamení velkého rozvoje internetu. O internetu jsme si zvykli mluvit jako o určité informační sféře. Podle průzkumu Mezinárodní telekomunikační unie neměla přístup k internetu zhruba polovina světových domácností. Od poloviny 90. let se začal objevovat reálný problém a tím je závislost na internetu. Nadměrné používání narušuje mezilidské vztahy a to i lidskou psychiku. Podle průzkumů, které provedli američtí vědci je dokázáno, že přílišné používání internetu zvyšuje riziko maniodepresivních psychóz a dalších závažných poruch. Můžeme dojít k tvrzení, že internet dává lidem paradoxně možnost aktivně se účastnit rozhodování o světě. Tím také můžeme dojít k závěrečnému zjištění složitého vztahu internetu a naší společnosti. Zajímavým

⁶⁶ Srov. SROKOVÁ, E. et al. *Autismus ve školní praxi*. Ostrava : MONTANEX, 2004. s. 7 - 10

⁶⁷ Srov. SLAVÍK, J. et al. *Počítač jako pomocník učitele*. Praha : Portál, 1997. s. 41

⁶⁸ SLAVÍK, J. et al. *Počítač jako pomocník učitele*. Praha : Portál, 1997. s. 41

dodatkem k této tématice je i to, že v odborných psychologických kruzích se už nějakou dobu spekuluje o tom, jestli mezi psychické nemoci lze zařadit i závislost na internetu. Výsledky a závěry debat na toto téma jsou sice rozporuplné, ale užitečné.⁶⁹

Technika nám dává možnost pro navázání kontaktu v tomto umělém virtuálním světě a naše duše se může v takovém světě zrcadlit. Na internetu člověk může nalézt spolky pro ochranu dětí, zajímavé kroužky pro volnočasové aktivity, ale i návody na pěstování a výrobu drog, dětskou pornografii a vůbec perverze, na které si člověk vzpomene. Zdá se, že si lidská mysl může najít ve virtuálním světě svůj odraz. Velice zajímavé je, zamyslet se nad tím, jestli se může stát dospělý dítětem a dítě dospělým skrze internet, který tuto proměnu může a nemusí dovolit.

9.1 Možnosti využití internetu

Smysl internetu vytvářejí aktivní uživatelé. Kdokoliv může informovat o sobě, o svých výsledcích a své práci. Kromě nepsaných a psaných zásad slušného chování v sítích zde neexistuje šéf, který by mohl zakazovat nebo nařizovat co s internetem musíte nebo nesmíte dělat. O didaktickém využití rozhodují hlavně učitelé. Nedá se čekat, že metodiky a návody jsou lehce k sehnání a není problém se k nim dostat. Internet dává sám o sobě všem uživatelům možnost podílet se nejen na velké výměně informací po celém světě, ale i na vytváření úplně nových a dosud třeba neznámých pravidel v mezilidské komunikaci. Závěrem lze jen říci, že internet není pouze technický prostředek, ale je to také výraz nového životního stylu informační společnosti.⁷⁰

U nás ve školách je internet stále nejasným médiem. Kromě jeho zřejmých možností komunikace chybí rozsáhlé a metodicky zpracované zkušenosti, které by se daly metodicky využít. Internet se pro kantora stane zdrojem podkladů sloužících k výuce a k přípravě na ni. Využití se posune od komunikace

⁶⁹ ČINČERA, J., *Národní knihovna*, [online]. Praha: knihovna.nkp.cz, 2000, [cit.4.4.2008]. Dostupné na <<http://knihovna.nkp.cz/Nkkr0001/0001003.html>>.

⁷⁰ Srov. ŠMAHEL, D. *Psychologie a internet : děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha : Triton, 2003. s. 41 - 44

k využívání informačních zdrojů. Žákům bude nástrojem pro vyhledávání informací a to vše za dohledu učitele. Je možné, že může být překvapující, že dobrý student střední nebo vysoké školy zvládá lépe práci s počítačem než jeho učitel. Tohoto poznatku by měli učitelé využít, protože ve vzájemné spolupráci mohou vzniknout i kvalitnější výsledky. Tím, že se nemusí učitel starat o technické a provozní záležitosti, je zde vytvořena možnost větší soustředěnosti didaktickému využití internetu. Do této doby je označována za nejčastější formu využívání internetu spolupráce na projektech, do které se zapojí více škol. Jde o výměnu informací, poznatků, údajů o něčem konkrétním, nebo prostě „jen“ komunikují. V rámci výuky cizího jazyka si posílají žáci českých škol zprávy a nebo si také povídají s kolegy v cizích zemích. Vinou tradičního pojetí výuky v našich školách nebývá žáky významně využito vyhledávání informací v sítích. Rozvoj didaktického využití internetu nás v budoucnu ještě čeká.⁷¹

9.2 Specifika virtuálního světa

Internet bychom mohli charakterizovat tak, že je to „prostředí bez zábran.“ Jednou z jistých věcí je to, že ve virtuálním světě mají lidé mnohem méně zábran než v reálném životě. Obecně platné je tvrzení, že v této komunikaci lidem nezáleží na mínění druhých, potřeba sebe prezentace je mnohdy omezená.⁷² „Výzkumy ukazují, že „flaming“, což je zkráceně agresivní chování ve formě slovního napadnutí, je v prostředí virtuální reality až čtyřikrát častější než v reálném světě.“⁷³ Jedinec získává v davu pocit, který dává volný průchod jeho pudům, které by osamocen potlačil. Další možnou příčinou, která by mohla mít vliv na přeměnu internetu v prostředí bez zábran a ostychu je fakt, že dochází k oslabování sociálních rolí. V takové komunikaci je podle odborníků silnější vnímání sebe sama ve srovnání s vnímáním okolí, které by bylo v reálném světě. Sedí-li člověk u počítače, více si všímá svých pocitů a sebe samotného. Zajímavým zjištěním bylo vyvozeno, že muži získali ve virtuálním prostředí

⁷¹ Srov. SLAVÍK, J. et al. *Počítač jako pomocník učitele*. Praha : Portál, 1997. s. 43

⁷² Srov. ŠMAHEL, D. *Psychologie a internet : děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha : Triton, 2003. s. 9 - 13

⁷³ ŠMAHEL, D. *Psychologie a internet : děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha : Triton, 2003. s. 13

dominantnější a nadřazenější postavení vůči ženám. Jelikož komunikace ve virtuálním prostředí probíhá (zatím) textově, mají lidé tendenci promítat své pocity a obavy do toho, s kým momentálně komunikují (může a nemusí se jednat o počítač). Mechanismus přenosu buď na počítač, nebo na osobu, co sedí za počítačem, ovlivňuje také to, jakým způsobem člověk přijímá a třídí informace, které se k němu dostanou. Některé uživatele překvapuje, že si hledají na internetu stále stejnou skupinu lidí, avšak pravda je taková, že vnímají „pohodlné“ a „nepohodlné“ zanechávají bez povšimnutí.

Samotným cílem přenosu se může stát také počítač, který zde může být vnímán jako člověk. Jako příklad je možno uvést událost, kterou uvádí Turkleyová (1988) ve své knize, která se zabývá životem ve virtuálním prostředí. Autorka zde popisuje příběh ze zvláštního virtuálního světa, tzv. hry MUDu. Zde se dívka jménem Julie stane nejoblíbenější postavou virtuálního světa, jak později tvrdilo mnoho účastníků popisované on-line hry. Největší předností Julie bylo to, že uměla skvěle naslouchat lidem. Mnoho lidí se dívce svěřovalo i s těmi nejtajnějšími myšlenkami a zkušenostmi. Julie se také nevyhla řadě návrhů ze strany nápadníků. Až po nějakém čase se ukázalo, že jde pouze o chytrý počítačový program, což způsobilo vlnu nevole ze strany Juliiných přátel, kteří se cítili být podvedeni. Tito lidé projevovali svá pozitivní očekávání, naděje a představy o roli naslouchajícího samaritána.

9.3 Specifika virtuálního prostředí u dospívajících

9.3.1 Otevřenost

Fenomény, nebo-li specifika virtuálního světa nám pomohou lépe pochopit samotné prostředí, ve kterém se nachází většina uživatelů. Není možné tvrdit, že vždy a za každých okolností působí na celou populaci nebo na všechny dospívající používající internet. Uváděné znaky na někoho působí méně a na někoho více s přihlédnutím na komunikační prostředí v rámci internetu. Již bylo zmíněno, že internet je prostředím bez zábran. Tento poznatek se potvrdil i v průběhu výzkumu pana Šmahela o dospívajících. Jedním ze základních znaků je větší otevřenost. V prostředí internetu zanikají bariéry, dospívající se označují

za odvážnější a udávají vyšší schopnost „odhalení masky.“ Zdá se, že právě větší otevřenost si uvědomuje právě nejvíce mladých uživatelů internetu.⁷⁴ „Vyhovuje mi (...) taková otevřenost. Tam v podstatě můžu co chci a nikdo mi za to nemůže nic udělat.“⁷⁵ Někdy dospívající udávají, že právě tato otevřenost je důvodem k tomu, aby trávili mnoho času na internetu. Ve virtuálním prostředí tak hledají možnost svobodného projevení sebe sama a svých názorů, které se jim v reálném životě chybí.

9.3.2 Snižování úzkosti a absence trestů

Dalším důležitým jevem je při využívání internetu možnost redukce úzkosti. Někteří jedinci, kteří byli dotazovaní uvedli, že ve virtuálním prostředí u nich mizí bariéry, komplexy, strach z toho, že prožijí něco smutného. Proto se nemůžeme divit, že internetový svět zláká tolik lidí. Každý se snaží někde se uplatnit a naplnit pocit, že někam patří, ačkoliv jde v tomto případě právě o virtuální svět.⁷⁶ „ (...) na netu se lidé chovají jinak. Mizí tady různé bariéry, které jinak v opravdovém životě jsou. Člověk tu dokáže být otevřenější a taky zranitelnější.“⁷⁷

V prostředí internetu může dospívající kladně pociťovat absenci sankcí. Ať už to je ze strany skupiny, které se cítí být členy, nebo ze strany konkrétního jedince, se kterým navazují komunikaci. Uživatel internetu se méně bojí, že přijde nějaký trest. Je si vědom toho, že může dělat co se mu zlíbí. Zodpovědnost zde není vlastnost, která by se uznávala. Splňování tajných představ a snů může vystřídat i to, že se svěřím někomu, koho vůbec neznám a tak jak jsem se přihlásil do virtuálního světa, tak mohu zmizet.

⁷⁴ Srov. ŠMAHEL, D. *Psychologie a internet : děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha : Triton, 2003. s. 15 - 23

⁷⁵ ŠMAHEL, D. *Psychologie a internet : děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha : Triton, 2003. s. 23

⁷⁶ Srov. ŠMAHEL, D. *Psychologie a internet : děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha : Triton, 2003. s. 23

⁷⁷ ŠMAHEL, D. *Psychologie a internet : děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha : Triton, 2003. s. 23

9.3.3 Sexuální narážky, lež a přetvářka

Nejčastěji dívky vypovídají o tom, že se v prostředí internetu setkávají se sexuálními narážkami. Zajímavým zjištěním ve Šmahelovi bylo, že nepostřehl, aby nějaká z dívek popisovala tento jev jako nepříjemný. Když se baví o tomto tématu, přistupují k němu velice neutrálně, popřípadě s vědomím, že není problém se během komunikace odpojit a ukončit diskuzi. „Odpojení se“ je velice jednoduché. Patnáctiletá dívka uvedla názor, že mnoho kluků by se holky ve skutečnosti nezeptalo na to, jestli s nimi stráví noc, či stráví noc za peníze. Podle této dívky hodně chlapců využívá anonymity.

Dívky berou existenci sexuálních narážek jako fakt. Stává se to spíše součástí internetové komunikace. Nikdo už se nediví, že někdo na chatu požádá cizí slečnu o sex. V reálné společnosti by byl takovýto návrh brán jako nepřijatelný. Většina mladých lidí si velice dobře uvědomuje, že ve virtuálním prostředí je snadné lhát, vymýšlet si a měnit „identitu.“ Ne každý, ale tuto možnost využívá a existují i tací, co tuto možnost zavrhnou.⁷⁸ „Na netu si můžu cokoliv vymyslet, je to tam jenom napsaný, v (reálném) kontaktu to vyplyne úplně jinak.“⁷⁹

9.3.4 Fyzické bezpečí

V internetovém prostředí je fyzické bezpečí popisováno jednadvacetiletým chlapcem například jako „mluvení z bezpečí klávesnice.“ Toto bezpečí je vysvětleno tím, že pokud komunikujeme s někým ve virtuální realitě, dotyčná osoba s námi není fyzicky přítomna. Nepřítomnost tedy vytváří bezpečí. Nikdo nemůže uživatele ohrozit. Nejenže nemá dospívající jedinec strach ze svého okolí, ale také nemá obavy a komplexy z toho, jak sám vypadá. Nikdo ho nekritizuje za to, jaký má účes, jak se obléká, nebo jakou má postavu. Zde je velice důležité zmínit, že právě utváření názoru na sebe sama a vyrovnání se se svým fyzickým vzhledem je pro spoustu dospívajících klíčovým.

⁷⁸ Srov. ŠMAHEL, D. *Psychologie a internet : děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha : Triton, 2003. s. 23 - 25

⁷⁹ ŠMAHEL, D. *Psychologie a internet : děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha : Triton, 2003. s. 25

9.3.5 Anonymita

Ve Šmahelově výzkumu je zajímavé, že slovo „anonymita“ se vyskytlo ve výpovědích velice zřídka. Avšak vědomí toho slova se nese v průběhu všech hovorů, jako by ani nebylo třeba ho zmiňovat a více se o něm rozvádět.⁸⁰ „Anonymita internetu je pro dospívající jeho základní daností a vlastností.“⁸¹ V některých případech se objevuje strach z odhalení identity na internetu. Tento strach zasahuje do komunikace i tak, že fakta o sobě jedinci skreslují tak, aby nebylo možné v reálném světě zjistit, o jakou osobu se jedná. K tomuto tématu tvrdí osmnáctiletá Soňa, že si vymýšlí proto, aby jí nikdo nepoznal. Pro ní samotnou by bylo velice ponižující, kdyby byla někým z okolí poznána. Z celkového pohledu se stává anonymita základním prvkem, který ovlivňuje chování, jednání i citění lidí v prostředí internetu.

9.3.6 Odreagování a zábava

Internet se chápe samozřejmě i jako možnost odreagování a zábavy. Zajímavé přirovnání můžeme uvést u člověka, který usedá k počítači s člověkem, který si zaplatil nějakou atrakci a čeká, co zažije nového. Někdo může chápat internet i jako místo, kde se pobaví a stráví zde příjemné chvíle. Tento jev se vyskytuje u většiny dospívajících bez ohledu na to, kolik jim je let. Není však možné říci, že internet je odreagováním pro každého. Pro řadu dospělých je to jen prostředek k práci. Proto musíme rozlišovat nejen druh činnosti, ale také konkrétní typ služeb, kterých na internetu využívá. Tímto tvrzením není naznačeno, že mladí lidé ho využívají jen ke zkracování volných chvil. Ve studiu a hledání práce je internet též velkým pomocníkem.

Dospívající často popisují stav, kdy jsou plně soustředěni na činnost, kterou provádí. Tento stav nazývají „flow.“ Jde o situaci, ve které jedinec nepocítuje únavu, je pohlcen činností bez ohledu na výsledek. Z určitého úhlu pohledu je

⁸⁰ Srov. ŠMAHEL, D. *Psychologie a internet : děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha : Triton, 2003. s. 25 - 27

⁸¹ ŠMAHEL, D. *Psychologie a internet : děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha : Triton, 2003. s. 27

tento stav únikem od sebe sama, nebo právě probíhající krize. Dospělí si povrchnost tohoto typu velice dobře uvědomují a proto si čas, který tráví na internetu vysvětlují jako něco, čím se odreagují, „zabijí volný čas.“

Zdánlivě zde může docházet k určitému rozporu – na jednu stranu dospívající tvrdí, že na internet jde proto, aby zapomněl na svoje trápení a problémy, ale na druhou stranu prohlašuje, že jde o „zabití volné chvíle.“ V tomto případě se jedná o obrannou techniku. Řešením, jak se zbavit špatných myšlenek je začít dělat nějakou činnost, která nám dovolí zapomenout.

9.3.7 Prostředí štěstí

Tento jev není obvyklý, avšak objevil se u dvou dívek ve předem zmiňovaném výzkumu. Jde o to, že internet je považován, jako prostředí plné bezstarostnosti, uvolněné atmosféry, emoční podpory. Dospívající se nepřichází na internet pouze bavit, ale přichází do prostředí, které mu nabízí možnost ventilovat své problémy, bolesti, pocity atd.⁸² „ Internet tak jakýmsi způsobem „dává štěstí“, stává se prostředím, v němž dospívající „štěstí“ hledá a předpokládá, že je zde najde.“⁸³ Slovy jedné z dívek byl tento stav přirovnán k působení drogy extáze. Prostředí štěstí a žádných starostí umožňuje ventilovat problémy, přičemž efekty dvou prostředí se vzájemně mohou prolínat a ovlivňovat. Zajímavé, že fenomén štěstí popisovaly dívky ve věku 20 až 25 let. Bez jakéhokoliv nároku na zobecnění, vyplynulo, že „hledat štěstí“ mají v prostředí internetu spíše adolescenti nad 20 let. Zde se může stát prostředí internetu určitou kompenzací např. pocitu méněcennosti či problémů s komunikací.⁸⁴

⁸² Srov. ŠMAHEL, D. *Psychologie a internet : děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha : Triton, 2003. s. 27 - 33

⁸³ ŠMAHEL, D. *Psychologie a internet : děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha : Triton, 2003. s. 33

⁸⁴ Srov. ŠMAHEL, D. *Psychologie a internet : děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha: Triton, 2003. s. 33 - 34

ZÁVĚR

Bakalářskou práci bych zakončila myšlenkou důležitosti počítačů v našem životě. V dnešní době se člověk dostává do prostředí, kde je komunikace s počítačovou technikou obvyklá. Modernizace přinesla mnoho výhod, ale na druhou stranu mohla např. mladým lidem znemožnit běžnou komunikaci s vrstevníky. Proto je důležité upozornit na to, že přemíra času strávená u klávesnice by se neměla brát na lehkou váhu. Nebezpečí pro jedince, kteří zůstávají denně několik hodin u počítače, může znamenat i fakt, že v budoucnu nebudou umět navázat normální vztah nebo jen rozhovor s jiným člověkem. Z tohoto důvodu je nezbytné zamyslet se nad tím, jak moc je psychologie důležitá v takovéto problematice.

Přetechnizovaná doba nám neumožňuje se počítačům zcela vyhnout. Řešením ale není věnovat jim přemíru času. Zážitky, které získáme z křesla u počítačového stolu se nevyrovnají těm, co vznikají v běžném životě. Již od dětství se učíme, že "všeho moc škodí." Stejně tak je tomu i u práce na počítači. Je dokázáno, že každý člověk vyžaduje ke zdravému duševnímu vývoji sociální kontakt. Čas, který věnuje dospívající jedinec "chatování" mu v žádném případě nemůže nahradit rozhovory s jeho vrstevníky. Nepochybně nám tento objev pomáhá v každodenních činnostech, ale nesmí se stát smyslem bytí. Už jen z toho důvodu by bylo mým velkým přáním, aby se psychologii počítačů věnovalo přinejmenším tolik lidí, jenž se zabývá samotnými softwarovými programy.

Seznam použitých zdrojů:

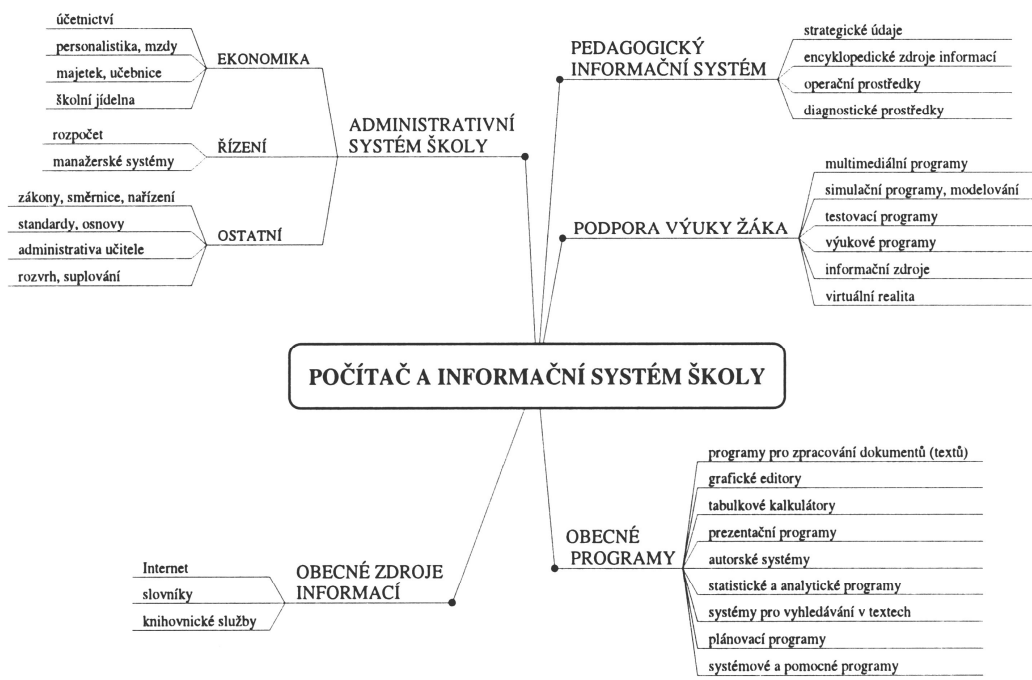
- BARTÁK, J. *Profesní vzdělávání dospělých*, Praha : Univerzita Jana Amose Komenského, 2007. ISBN 978-80-86723-34-1.
- BÁRTA, L. et al. *Abeceda uživatele PC*. Praha : Počítačová škola Bárta, 1991. ISBN 80-900379-0-9.
- ČASTORÁL, Z. *Nebojte se počítače*. Praha : Práce, 1991. ISBN 80-208-0123-5.
- GILLBERG, CH et al. *Autismus – zdravotní a výchovné aspekty: výchova a vzdělávání dětí s autismem*. Praha : Portál, 1998. ISBN 807178-201-7.
- HILLIS, D. *Obrazce v kameni*. Bratislava : Kalligram, 2002. ISBN 80-7149-059-8.
- HOWLIN, P. *Autismus u dospívajících a dospělých: cesta k soběstačnosti*. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7367-041-0.
- JESENSKÝ, J. *Andagogika a gerontagogika handicapovaných*. Praha : Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-823-9.
- JESENSKÝ, J. *Integrace - znamení doby*. Praha : Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-691-0.
- NEŠPOR, K. et al. *Bažení (craving) Společný rys mnoha závislostí a způsoby zvládnání*. Praha: Sportpropag a.s., 1999. Účelové vydání. ISBN nevedeno.
- NEŠPOR, K. et al. *Problémy s návykovými látkami ve školním prostředí. Časná a krátká intervence*. Praha : Sportpropag, 1998. Účelové vydání. ISBN nevedeno.
- NEŠPOR, K. et al. *Jak předcházet problémům s návykovými látkami na základních a středních školách*. Praha : Sportpropag. 1996. Účelové vydání. ISBN nevedeno.
- NOVELLI, L. *Můj první počítač*. Praha : Albatros, 1988. ISBN 13-807-88.
- PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.
- PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 1997. ISBN 80-7178-170-3.

- SLAVÍK, J. et al. *Počítač jako pomocník učitele*. Praha : Portál, 1997.
ISBN 80-7178-149-5.
- SROKOVÁ, E. et al. *Autismus ve školní praxi*. Ostrava: MONTANEX, 2004.
ISBN 80-7225-144-9.
- ŠMAHEL, D. *Psychologie a internet : děti dospělými, dospělí dětmi*.
Praha : Triton, 2003. ISBN 80-7254-360-1.
- TŮMA, J., *Náš život s počítači*. Praha : Naše vojsko, 1990. ISBN 80-206-0089-2.
- WEIZENBAUM, J., *Mýtus počítače*. Praha : Moraviapress, 2002.
ISBN 80-86181-55-3.

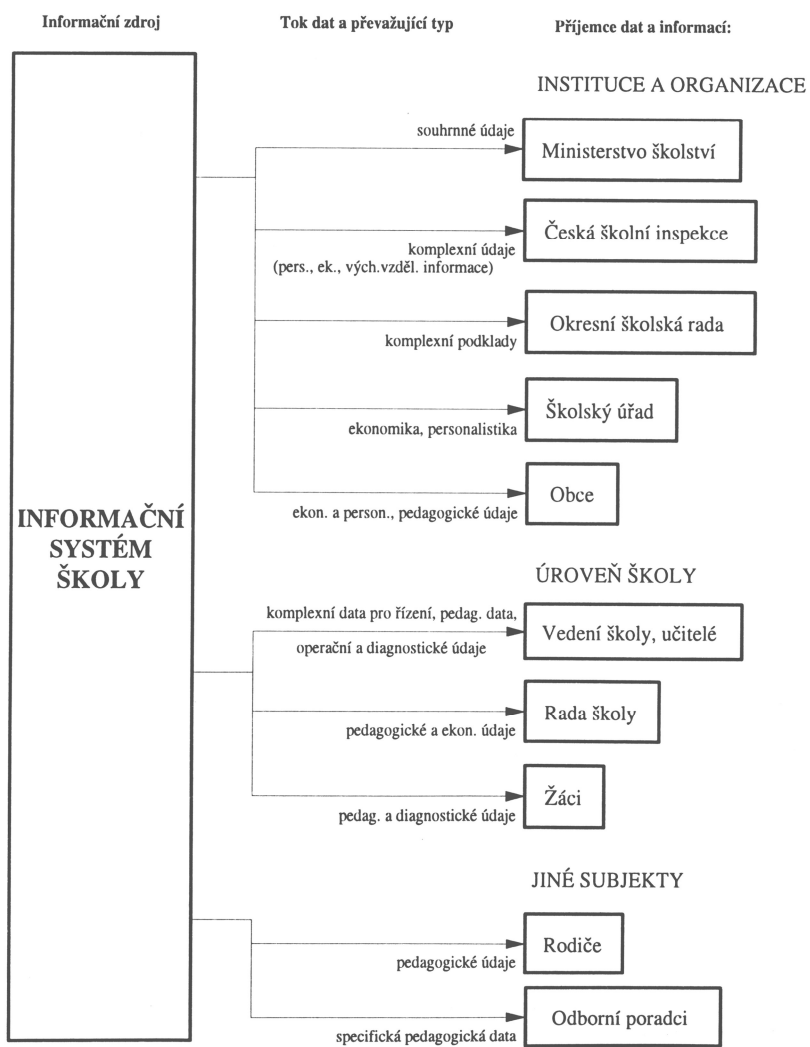
SEZNAM PŘÍLOH

- I.* Počítač a informační systém školy
- II.* Informační systém školy

I.

II.

ABSTRAKT

ŽIŽKOVSKÁ, M. *Psychologická problematika užívání počítačů v různých věkových obdobích*. České Budějovice 2008. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra psychologie a sociologie. Vedoucí práce J. Polivka.

Klíčová slova: počítač, výchovně vzdělávací proces, informovanost rodičů, ergonomie počítačového pracoviště, počítačová technika, handicapovaný jedinec, socializace, závislost, volný čas, virtuální realita

Práce se zabývá psychologickou problematikou užívání počítačů a to v různých věkových obdobích. Je zaměřena hlavně na výchovně vzdělávací proces. Zmiňuje se o programech a přístupech pedagogů k novým metodám výuky. Pro otázku školního vzdělávání je podstatná rodina a komunikace v ní, proto se zde hovoří o informovanosti rodičů a rodinném prostředí. Vzhledem k tomu, že se práce dotýká také dospělé populace, část práce je věnována ergonomii počítačového pracoviště. Ovšem nejen zdraví lidé potřebují a využívají techniku. Důležitá je složka pomoci pro handicapované jedince. V této práci jsou uvedeny činnosti, které slouží k lepšímu vzdělávání nebo lepší socializaci postižených lidí. Významnou složkou bakalářské práce jsou zdravotní problémy a závislosti, které mohou vzniknout dlouhodobým užíváním počítačové techniky. Z tohoto důvodu je neopomenutelným aspektem volný čas, kterému byl vyhrazen též určitý prostor. Závěr práce utváří internet, jeho specifika u dospívající mládeže a celkové přijímání virtuální reality.

Abstrakt

The Psychology of Computer Use in Relation to the Age of Users.

Key words: computer, education proces, ergonomics workstation, computer technology, handicapped, socialization, psychology of communication, dependence, playtime, virtual reality

This thesis discusses the usage of computers in different age periods of human life. It is focused also on educational process. It mentions software and attitude of pedagogues towards the new educational methods. Important for school education is family and communication with it, therefore the foreknowledge of parents is mentioned. Since this thesis covers also the adult population, a part of this thesis attends to ergonomics of computer workstation. Not only healthy people need and use technical. Devices helps the handicapped ones. In this thesis activities which help better education are mentioned or better socialization of handicapped people. Important part of this thesis covers the health problems and dependencies, which may occure after long-term computer usage. An important part of this thesis is the free time which got also its space herein. The conclusion of this thesis covers the internet and its specifics in adolescents and a general virtual reality reception.